

โบราณสถานทางประวัติศาสตร์ “โบราณสถานเขานางทอง”

ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 17 บ้านเขานางทอง ตำบลเขาศีริส อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร โดยอยู่ห่างจากเมืองบางพานมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 1 กิโลเมตร เมืองบางพานนั้นเป็นชุมชนโบราณ ที่ตั้งอยู่ระหว่างเส้นทางถนนพระร่วงจากเมืองกำแพงเพชร ที่จะไปยังเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัย ลักษณะเมืองค่อนข้างกลม มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบสามชั้น

ชื่อเมืองบางพานปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 3 (จารึกนครชุม) ซึ่งมีข้อความเล่าเรื่องเหตุการณ์ในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท โดยกล่าวถึงชื่อเมืองต่างๆ เช่น เมืองคนที เมืองพระบาง เมืองเชียงทอง เมืองบางขลัง และเมืองบางพาน เป็นต้น นอกจากนี้ในศิลาจารึกหลักนี้ ยังกล่าวถึงการประดิษฐานรอยพระพุทธรูปบาทในเมืองบางพานบนยอดเขานางทองอีกด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากษัตริย์สุโขทัยตระหนักถึงบทบาทความสำคัญของเมืองบางพานแห่งนี้

นอกจากนี้ชื่อเมืองบางพาน ยังได้ปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 4 (จารึกวัดป่ามะม่วง) เมื่อครั้งที่พระมหาธรรมราชาลิไททรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชจากลังกา ให้มาจำพรรษาที่กรุงสุโขทัยในปี พ.ศ. 1904 โดยพระมหาสามีสังฆราชได้เดินทางผ่านเมืองต่างๆ อาทิ เมืองเชียงทอง เมืองบางจันทร์ เมืองบางพาน จนถึงเมืองสุโขทัย นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานในจารึกที่ฐานพระอิศวร เมืองกำแพงเพชร ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกำแพงเพชรกับเมืองบางพานว่า ได้มีการสร้างท่อปยุยาพระร่วง (คลองส่งน้ำ) โดยชักน้ำจากแม่น้ำปิง บริเวณเมืองกำแพงเพชรส่งไปยังเมืองบางพาน โดยจารึกที่รอบฐานพระอิศวรได้กล่าวถึงเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราช เจ้าเมืองกำแพงเพชรได้สร้างรูปพระอิศวรนี้ เมื่อ พ.ศ. 2053 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยาทั้งนี้เชื่อได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกำแพงเพชร กับเมืองพานคงจะมีมาก่อนแล้ว สำหรับโบราณสถานที่อยู่บนยอดเขานางทองนั้น มีลักษณะลาดเอียงจากด้านทิศใต้ไปทางทิศเหนือเล็กน้อย แผนผังของโบราณสถานเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวตามแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ หันหน้าไปทางทิศเหนือ ประกอบด้วยเจดีย์ประธานก่อด้วยศิลาแลง ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของยอดเขาในบริเวณพื้นที่ที่สูงที่สุดถัดไปทางด้านหน้า หรือทิศเหนือมีเจดีย์ราย (โบราณสถานหมายเลข 2.1) และร่องรอยของอาคารขนาดเล็ก (โบราณสถานหมายเลข 2.2) และโบราณสถานขนาดเล็กอีกแห่งหนึ่ง (โบราณสถานหมายเลข 2.3) ถัดไปเป็นวิหารโถง (โบราณสถานหมายเลข 2.4) และบ่อน้ำไม่ปรากฏร่องรอยกำแพงวัดที่ใช้แสดงขอบเขตของโบราณสถาน

นอกจากนี้บริเวณเชิงเขาพบสระน้ำกรุผนังด้วยหินภูเขา (โบราณสถานหมายเลข 4) จากการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบของโบราณสถาน และโบราณวัตถุที่พบผนวกกับหลักฐานเอกสารทางด้านประวัติศาสตร์ สามารถกำหนดอายุสมัยของโบราณสถานเขานางทอง ได้น่าจะสร้างขึ้นใน ช่วงสมัยสุโขทัยตอนกลาง ถึงตอนปลายราวพุทธศตวรรษที่ 19-20โบราณสถานเขานางทอง ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ในราชกิจจานุเบกษาครั้งแรกเล่มที่ 52 ตอน 78 วันที่ 8 มีนาคม 2478 ครั้งที่ 2 ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 118 ตอนพิเศษ 29 ง วันที่ 26 มีนาคม 2544

โบราณสถาน “เขานางทอง”

สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท การวางผังของโบราณสถานวางตามแนวยาว เขา มีบันไดทางขึ้นทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ด้านบนสูงสุดเป็นเจดีย์ใหญ่ทรงดอกบัวตูมหรือพุ่มข้าว บิณฑ์ฐานเจดีย์ กว้าง 12 เมตร ก่อด้วยอิฐปนแดง ส่วนบนเป็นศิลาแลง ถัดมาเป็นเจดีย์รายเล็ก 3 องค์ กว้าง 2 เมตร เท่ากันทุกองค์ ถัดมาเป็น วิหาร 4 ตอน ตอนแรก ยาว 13 เมตร กว้าง 5 เมตร ตอนที่สองกว้าง 10 เมตรยาว 21 เมตร ส่วนด้านท้ายสุด คล้ายที่ตั้งบุษบก เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรบาท (ปัจจุบันได้นำไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร) ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยที่กล่าวถึง **เขานางทอง** คือ จารึกหลักที่ 3 ศิลาจารึกนครชุมร ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 52-57 ปรากฏข้อความดังนี้

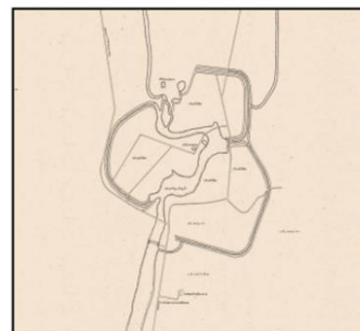
...ณ นั้น ไชร์ พระยาศรรรมมิกราชให้ไปพิมพ์เอารอย ดิน...พระเป็นเจ้า ถึงสิงหล อันเหยียบเหนือจอมเขา สุมณภูมบรรพต ประมาณเท่าใดเอา มาพิมพ์ไว้ คนทั้งหลายแท้ ...อันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองศรีสัตนาแลยเหนือจอมเขา

...อัน หนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองสุโขทัยเหนือเขาสุมณภูม อันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองบางพานเหนือจอมเขานางทอง ในหนังสือ **“เที่ยวเมืองพระร่วง”** พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชธิบายเกี่ยวกับเขานางทองไว้ ดังนี้

ยอดเขานี้มีกองแลอยู่กองหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นพระเจดีย์ได้ตั้งอยู่บนเนินหนึ่ง อีกเนินหนึ่งมีอะไรคล้ายบุษบกอยู่บนนั้น ที่ระหว่างเนินทั้งสองนี้ มีแผ่นศิลาสลักเป็นรอยพระพุทธรบาทไว้แผ่นหนึ่ง นอกจากลายกันหอยที่นิ้ว กับจักรใหญ่อยู่ตรงฝ่าพระบาทมีลายต่างๆ แบ่งเป็นห้อง คูเป็นทำนองจีน มีอะไรคล้ายๆ กับเก๋งจีนอยู่ในนั้นหลายห้อง ทางริมแผ่น ศิลาข้างซ้ายพระบาท แต้นอกรอยพระบาทออกมามีตัวอักษรขอมจารึกอยู่แต่ศิลากะเทาะออกเสียมากอ่านไม่ได้ ความ พระบาทนี้เหลือที่จะกำหนดอายุได้ อาจเป็นของเก่าครั้งพระร่วง...

โบราณสถานหมายเลข 1 (เจดีย์ประธาน)

เจดีย์ประธานตั้งอยู่บนเนินดิน ในตำแหน่งที่สูงกว่าโบราณสถานหลังอื่นๆ หันหน้าไปทางทิศเหนือมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกว้าง 12.40 เมตร ก่อด้วยศิลาแลง เหลือหลักฐานเฉพาะส่วนฐาน ตัวองค์เจดีย์และส่วนยอดพังทลายลงมาหมด ลักษณะการก่อเรียงวัสดุใช้ระบบ การก่อแบบสลับด้านยาวและด้านกว้าง แฉกต่อแฉก ซึ่งการก่อวัสดุ ลักษณะนี้ตรงกับระบบ English Bond พบร่องรอยของปูนฉาบอยู่ทั้งสี่ด้านของฐานเชิงชั้นล่างสุดเจดีย์เหลือสูง ประมาณ 6.10 เมตร จากลักษณะของฐานเชิงที่เหลืออยู่ สันนิษฐานรูปแบบของเจดีย์ประธาน ว่าเป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ด้านหน้าขององค์เจดีย์เป็นที่ตั้งของแท่นสักการบูชา รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ

วังเมืองบางพาด
มีลักษณะเป็น
เมืองรูปสี่เหลี่ยม